

СТАНОВЛЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ СЛІПИХ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ В КІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Serbalyuk Y.V. Formation of special education for blind children in Ukraine in the late XIX – early XX c. / Y.V.Serbalyuk // Actual problems of the correctional education: Ministry of Education and Science of Ukraine, National Pedagogical Drahomanov University, Kamyanets-Podilsky Ivan Ohyenko National University / edited by V.M. Synjov, O.V. Havrilov. – Issue 5.- Kamyanets-Podilsky: Medobory-2006, 2015.– P.273–283

Ю. В. Сербалюк. Становлення спеціальної освіти для сліпих дітей в Україні в кінці хіх – на початку хх ст. Розглянуто практику становлення навчання сліпих дітей на українських землях в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. Виявлено, що передумовою створення спеціальних навчальних закладів для незрячих стали соціально-економічні зрушення в Російській імперії і зміна ставлення до людей з психофізичними вадами. Проаналізовано особливості заснування і функціонування училищ для сліпих дітей у Львові, Києві, Харкові, Одесі, Чернігові, Полтаві, Кам'янці-Подільському. Відзначена роль в їх створенні у підросійській Україні Попечительства імператриці Марії Федорівни про сліпих. Показано уніфікований характер навчального процесу, де крім освіти кожне училище забезпечувало ремісничу підготовку, що давало можливість вихованцям закладів самостійно себе забезпечувати у подальшому житті. Визначені категорії дітей, які могли у них навчатись. Головними проблемами функціонування закладів визначені відсутність державного фінансування, неможливість охопити навчанням всіх сліпих дітей, подальше прилаштування вихованців. При деяких училищах створювались притулки для своїх випускників. Зазначено, що досвід

практичного навчання незрячих дітей та науково-методичні напрацювання педагогів училищ сприяли оформленню вітчизняної тифлопедагогіки.

Ключові слова: діти, сліпі, училище, освіта, реміснича підготовка, Україна.

Сербалюк Ю. В. Становление специального образования для слепых детей в Украине в конце XIX – начале XX вв. Рассмотрена практика становления обучения слепых детей на украинских землях в конце XIX - начале XX вв. Выявлено, что предпосылкой создания специальных учебных заведений для незрячих стали социально-экономические сдвиги в Российской империи и изменение отношения к людям с психофизическими недостатками. Проанализированы особенности создания и функционирования училищ для слепых детей во Львове, Киеве, Харькове, Одессе, Чернигове, Полтаве, Каменец-Подольском. Отмечена роль в их создании в подросийской Украине Попечительства императрицы Марии Федоровны о слепых. Показано унифицированный характер учебного процесса, где кроме образования каждое училище обеспечивало ремесленную подготовку, что давало возможность воспитанникам учреждений самостоятельно себя обеспечивать в дальнейшем. Определены категории детей, которые могли у них учиться. Главными проблемами функционирования заведений определены отсутствие государственного финансирования, невозможность охватить обучением всех слепых детей, дальнейшее определение воспитанников. При некоторых училищах создавались приюты для своих выпускников. Отмечено, что опыт практического обучения незрячих детей и научно-методические наработки педагогов училищ способствовали оформлению отечественной тифлопедагогіки.

Ключевые слова: дети, слепые, училище, образование, ремесленная подготовка, Украина.

Незрячі у світовій історії завжди були об'єктом особливої уваги. Їм не лише приписували надлюдські здібності, але й завжди їх розглядали як об'єкт соціальної підтримки. Довгий час єдиною формою соціальної опіки сліпих були притулки. Перші спроби індивідуального навчання незрячих були зроблені у другій половині XVII ст. у Франції. Справа підготовки їх до життя через спеціальні освіту та виховання, професійну підготовку набула поширення на території сучасної України відносно недавно – у XIX ст. Історичні аспекти тифлопедагогіки та її становлення в Україні досліджували О. В. Кравченко, Т. М. Моїсеєва, Є. П. Синьова, О. М. Устименко, С. В. Федоренко. Метою нашого

дослідження є узагальнення досвіду організації спеціальної освіти для незрячих дітей наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.

Появі перших навчальних закладів для сліпих у Російській імперії передувала активна діяльність француза В. Гаюї. У травні 1807 р. за його ініціативою у Санкт-Петербурзі відкривається Інститут для сліпих. Програма навчання передбачала освоєння цілого ряду предметів та деяких ремесел. Однак, як зазначає Федоренко С. В., започаткування навчання сліпих у Росії мало свої особливості. В Європі поява державних спеціальних шкіл стала результатом політичних та економічних реформ, відокремлення освіти і суспільного життя від церкви, законотворчості в області цивільних і майнових прав, розвитку науки (філософії, медицини, педагогіки), відкриття університетів, збільшення загального числа світських шкіл, друкарень, переосмислення прав людей із сенсорними порушеннями, нагромадження успішного досвіду їхнього індивідуального навчання. У Росії ж відкриття спеціальних шкіл відбулося під впливом знайомства монарха із західноєвропейським досвідом і було обумовлено прагненням перенести його на вітчизняний ґрунт силами запрошених закордонних учителів [16]. Це значною мірою слугувало тому, що В. Гаюї не вдалось втілити свої ідеї навчання тут сліпих повною мірою. Вдавались у знаки російська бюрократія і відсутність зацікавленості у цій справі з боку чиновників. Кошти, виділенні на фінансування Інституту, майже не надходили. Крім того, були складнощі з набором учнів, оскільки чиновники, яким було доручено комплектацію закладу, доповідали, що “в Росії сліпих дітей не має” [12, с. 11]. На початку 20-х рр. ХІХ ст. заклад перетворився на звичайну богадільню. І лише у 1868 р. Інститут знову став справжнім навчальним закладом до якого крім дітей почали приймати ще й дорослих сліпих.

Кількість незрячих осіб у Російській імперії на кінець ХІХ ст. було значним. За переписом 1886 р., яке зініціювало створене у 1881 р. Попечительство Імператриці Марії Олександрівни про сліпих, у межах Європейської Росії і Кавказу виявлено 189 872 осіб, що втратили зір [1, с. 193]. За переписом населення 1897 р. їх кількість по країні загалом становила 247 900 осіб. В українських губерніях – 34 742 [2, с. 697]. Сліпі позбавлені були можливості приносити користь суспільству. Вони були приреченими на постійну опіку з боку рідних, громади, благодійників, держави. Соціально-економічний розвиток Російської імперії, яка переживала бурхливий розвиток капіталізму, потребував, з однієї сторони, достатнього ринку вільної робочої сили, з іншої – створення можливостей для самозайнятості, в тому числі і осіб з психофізичними вадами. Це спонукало розширенню кількості навчальних закладів для сліпих, у яких ставилось за мету не лише забезпечити догляд, але й навчання та опанування ремеслами, щоб кожен незрячий був у змозі прогодувати свою сім'ю та став більшою

мірою пристосований по самостійного життя. Організація притулків для сліпих дорослих з навчанням ремеслу та училищ для сліпих дітей відповідало на той час європейській тенденції охоплення навчанням цієї категорії нужденного населення.

Перші навчальні заклади для незрячих дітей на теренах сучасної України виникли не в Росії, а у Австро-Угорській імперії, до складу якої входила частина українських земель. У 1851 р. у Львові виникає школа для сліпих. Хоч цей заклад створювався переважно для польських дітей, там навчалися і діти українців. Термін навчання складав спочатку 6, а згодом – 7 років. При школі діяла дошкільна група, що було першим досвідом навчання дошкільнят з вадами зору. Навчально-виховна робота проводилась у школі на високому рівні. У навчальному процесі використовувалось спеціальне обладнання, а для освоєння ремесел були створенні відповідні майстерні. По закінченню навчання випускники складали спеціальний іспит та отримували посвідчення відповідної робітничої кваліфікації. З початком Першої світової війни школа занепала [15].

Поштовхом для поширення мережі власне навчальних закладів для сліпих дітей у Російській імперії слугувало створення за ініціативи державного і громадського діяча К. К. Грота та офтальмолога О. І. Скребицького у 1881 р. Маріїнського попечительства про сліпих, яке пізніше, у 1890 р., було перейменовано у Попечительство імператриці Марії Олександрівни про сліпих. Одним із напрямків його діяльності була організація училищ для сліпих дітей. Навчання у них мало здійснювалось за загальною для таких закладів програмою, яка затверджувалась Попечительством. Вона являла собою розширений курс народної школи з додаванням ремісничого відділення. Однак не скрізь вдалось забезпечити виконання такої програми у повному обсязі. Деякі з таких закладів, особливо орієнтовані на дівчаток, обмежувались вивченням грамоти. На українських землях такі училища для сліпих були засновані у Києві (друге училище після столичного), Харкові, Одесі, Чернігові, Полтаві, Кам'янці-Подільському.

Київське училище було відкрито у 1882 р. Реально навчання у ньому розпочалось 2 вересня 1884 р. Основна заслуга у його становленні належить О. Х. Андріяшеву – педагогу, письменнику, громадському діячу. Училище було розраховано на 60 дітей віком від 7 до 21 року. Спочатку приймали лише хлопчиків, а через два роки почали приймати і дівчаток. Навчання та повний пансіон у ньому здійснювались безкоштовно та за плату у 200 руб. від заможних родичів. Розрахований заклад був на дітей Київської, Волинської та Полтавської губерній. В училищі існувало три відділення: для хлопчиків, для дівчаток і для малолітніх сліпих дітей обох статей. Молодших дітей навчали одягатися, доглядати за собою, тримати у порядку речі, читати за системою Брайля, писати. Починаючи з 14 років діти отримували освіту за програмою

звичайної міської школи. В училищі вивчалися закон Божий, російська мова, арифметика, історія та географія. Не обходили увагою заняття, які мали формувати естетичні смаки вихованців. З цією метою запроваджені були такі дисципліни як спів, танці, гра на музичних інструментах не стояли осторонь. Юні таланти не раз приймали участь у благодійних виступах. Деякі діти, які виявляли здібності до гри на музичних інструментах, мали змогу отримати і музичну освіту. Такі випускники-музиканти легше знаходили роботу. Вони також отримували з собою гроші на дорогу та на необхідний комплект музичних інструментів.

Також в училищі навчали нескладним ремісничим вмінням. Дівчатка в'язали панчохи, шкарпетки, кроїли і шили білизну та плели рибальські сітки. Хлопчики виготовляли щітки для пензлів, робили корзини та меблі для дачі. Усе це рукоділля йшло на продаж. Біля училища був власний спеціалізований магазин в якому товари довго не затримувалися.

Однак не всі випускники мали можливість розпочати самостійне життя – частині з них просто не було кути піти. У зв'язку з цим у 1902 р. Попечительства імператриці Марії Олександрівни про сліпих відкриває гуртожиток для випускників Київського училища, але лише православного віросповідання. Тут вони перебували на повному утриманні Попечительства за наявності довідки, що не має рідних і власного житла. [3, с. 313; 7].

У Харкові про створення училища для сліпих оголошено було 18 травня 1886 р. Реально заклад розпочав свою роботу у 1887 р. [7, с. 52]. Він був розрахований на 50 осіб віком від 7 до 11 років і розміщувався у приміщенні губернського відділення Попечительство імператриці Марії Олександрівни про сліпих. Вихованці перебували тут безоплатно або за плату у розмірі 300 руб. на рік, а потім була зменшена до 150 руб. [14, с. 117]. Вихованці були поділені на дві групи: підготовче відділення, яке мало дві підгрупи – для більш і менш встигаючих, а також один навчальний клас. На кінець 1890 р. в училищі було вже 3 класи: старше відділення, середнє та молодше. Навчання велося за загальноприйнятою в училищі сліпих програмою, в яку входили наступні навчальні предмети: Закон божий, історія російської церкви, російська мова, читання книжок, надрукованих шрифтом Брайля, письмо крапкове та плоске, арифметика, історія, географія. Шкільне навчання наближалось за об'ємом до курсу дворічного сільського училища. Починаючи з 1898 р. навчання в училищі здійснювалось за новою програмою, яка була розрахована на 8 років: 2 роки – підготовчі класи, 3 роки – початкова школа, 3 роки – ремісничі класи. У Харківському училищі намагались урізноманітнити роботу з вихованцями, організовуючи для цього екскурсійні поїздки до інших міст країни. Так, у 1907 р. було здійснено поїздку до Києва, яка справила на дітей велике враження. Крім навчання діти освоювали виробництво щіток, корзин, стільців з лози, в'язанні

гамаків, попон, сумок тощо. У 1908 р. було запроваджено навчання хлопців чоботарству, а дівчат – швацького ремесла. Крім цього, 1 вихованця навчали настроювати роялі, 6 – гри на роялі, 8 – гри на скрипці. Навесні деякі діти займались городництвом [4, с. 528; 13, с. 169; 14, с. 118; 17].

Значним обсягом благодійної діяльності наприкінці ХІХ ст. відзначалась Одеса. Серед великої кількості філантропічних організацій та закладів було і училище для сліпих дітей, яке існувало переважно на пожертвування та за рахунок безкорисливої діяльності благодійників. Відкрито воно було у 1892 р. і розраховано на 60 дітей. Їх приймали до закладу на безоплатній основі або за плату у 300 руб. Крім грамоти тут навчали плетенню корзин, в'язанню щіток, палітурному ремеслу [4, с. 563; 9, с. 38]. До училища приймали дітей віком від 7 років. Сучасники вважали це недоліком і у 1898 р. поставили питання про влаштування при училищі дитячого притулку та прийняття до нього сліпих дітей віком від 3-х до 7 років. Особливу турботу у засновників викликала також подальша доля вихованців училища, вік яких перевищував 18 років. Адже деякі з них були круглими сиротами і їм було нікуди йти, а деякі не встигали набути необхідної майстерності для самостійного прожиття. Для вирішення цієї проблеми вирішено було при училищі заснувати притулок для дорослих сліпих. Але цей притулок розрахований лише на чоловіків – випускників училища. Складнішою виявилась проблема такого закладу для сліпих жінок. Їх становище було трагічним через те, що багато сімей вважали їх тягарем і батьки нерідко відмовлялись забирати їх додому після закінчення навчання. Таких випускниць змушені були розміщувати у богадільні, де вони не мали можливості займатись ремеслом і де не було належного догляду чи підтримки. Гуртожиток для сліпих дівчат вирішено було поєднати з притулком для старих сліпців. Його відкриття відбулось лише у 1913 році, а вже у 1914 р. його передали під лазарет для поранених воїнів [9, с. 39-40].

У Чернігові училище для сліпих дітей, яке було розраховане на 30 осіб, відкрилось 1 грудня 1892 р. На початок ХХ ст. у ньому навчалось 20 хлопчиків і 13 дівчат. Як і в інших аналогічних закладах діти тут отримували освіту і навчались доступному ремеслу. Щоб підтримати вихованців по закінченню навчання, було створено при училищі патронат, який допомагав їм матеріально, сприяв працевлаштуванню і покращенню їхніх житлових умов [7, с. 53; 8, с. 67].

На відміну від інших училищ, Полтавське, яке було відкрите 1894 р., розраховано було лише на дівчаток. Їх до нього приймали у віці 7-11 років. Вихованок навчали грамоті, рукоділлю та ремеслу виготовлення щіток. На початку ХХ ст. в училищі навчалось 20 дівчаток [4, с. 109; 7, с. 53].

Кам'янець-Подільське училище для сліпих сформовано було на базі притулку для дорослих сліпих у 1898 р. Почало приймати дітей з 1899 року. Діти з Подільської губернії перебували у ньому безкоштовно, а з інших – за плату у 300 руб. на рік. Їх поділяли на 2 групи – старшу і молодшу. З навчальних предметів в училищі викладались Закон Божий, російська мова, арифметика, історія, географія і природознавство. Однак, бували і такі випадки, як, наприклад, у 1903 році, коли 3 хлопчики не потрапили через малий вік і малі здібності до навчання в жодну з груп, але були залишені при училищі. Крім відповідної освіти, вихованці освоювали плетіння з лози меблів, килимів, виробництво щіток [4, с. 88; 11, с. 134].

Гострою проблемою у справі соціалізації сліпих у ХІХ – на початку ХХ ст. було забезпечення навчально-методичного навчання сліпих. Досвіду спеціальної незрячих в Росії на той час ще не було. Доводилось вивчати зарубіжний досвід, робити з нього теоретичні висновки і впроваджувати в практику в умовах російської дійсності. Значний внесок у цю справу зробили педагоги Харківського училища для сліпих – К. Ф. Лейко, В. О. Гандер, П. Г. Мельников. Вони, ознайомившись з досвідом роботи з сліпими дітьми у Західній Європі, розробляли свою власну методику навчання і виховання дітей з вадами зору. Їх досвід роботи знайшов відображення у численних публікаціях, а пізніше їх наукові розвідки лягли в основу вітчизняної тифлопедагогіки. Так, К. Ф. Лейко, який у 1894 – 1908 роках обіймав посаду інспектора Харківського училища для сліпих, розробив методику проведення навчальних екскурсій зі сліпими, виділив основні напрями роботи з незрячими дітьми в спеціальних освітніх установах, які включали навчальну, розвиваючу і оздоровчу діяльність. Як науковець він першим виділив і описав три психологічних типи незрячих (слуховий, дотиковий і моторний), створив класифікацію звичок людей з фізичними недоліками для більш досконалої розробки методики навчання і виховання сліпих дітей [16]. К. Ф. Лейко виношував план підготовки вихованців Харківського училища для сліпих до вступу в гімназію та навіть до університету. Училище почало працювати за програмою початкових класів гімназії. Він вимагав визнати за сліпими всі громадянські та політичні права, а саме: право на отримання безкоштовної освіти, на працевлаштування, на гарантовані пенсії. Ці пропозиції отримали задовільну оцінку суспільства [17].

В. О. Гандер, який виконував обов'язки інспектора Харківського училища для сліпих у 1910 – 1913 рр., вважав, що сліпі можуть жити і працювати на рівні зі зрячими. Він також обґрунтував концепцію політехнічної освіти сліпих.

Ініціатор створення Київського училища для сліпих О. Х. Андріяшев доводив необхідність враховувати особливості слов'янської ментальності ставлення до сліпих і не копіювати сліпо теорію і практику західноєвропейських тифлопедагогів. Він також

вважав, що українська тифлопедагогіка випереджала у своєму розвитку російську, зважаючи на вже існуючих багатий успішний досвід організації навчання сліпих на заході країни [16].

Таким чином, в історії України досвід організації навчання сліпих дітей припадає на кінець XIX ст. Навчальні заклади для незрячих дітей в Російській імперії створювались під патронатом Попечительства Імператриці Марії Олександрівни про сліпих. У них здійснювалось навчання, реміснича підготовка, у деяких випадках і подальше сприяння проживанню і організації продуктивної діяльності своїх вихованців. Навчання в перших училищах для сліпих здійснювалося за уніфікованими планами та програмами. Але на цьому допомога з боку держави майже вичерпувалась. Всі турботи про утримання таких закладів лягало на плечі благодійників, меценатів, всіх небайдужих людей. Не дивлячись на приклади організації навчання сліпих, лише біля 5% незрячих дітей шкільного віку могли здобувати освіту [17]. Далеко не всі випускники училищ виявлялись пристосованими до життя. Значна частина продовжувала жити на утриманні сім'ї, родичів, у притулках або старцювали. Тому проблема послідовного навчання сліпих дітей, перетворення їх на повноцінних громадян суспільства, здатних матеріально забезпечувати себе, остаточно не була вирішена. Але досвід, напрацьований першими викладачами, інспекторами училищ для сліпих, мав неоцінене значення для становлення вітчизняної тифлопедагогіки і заслуговує на подальше вивчення.

Список використаних джерел

1. **Благотворительная** Россия. История государственной, общественной и частной благотворительности в России. – Спб. : Спб. Электронпечатня, 1902. – Т. I, ч. II. – 264 с.; 2. **Благотворительность** в России : в 2 т. – Спб. : Типо-лит. Н. Л. Ныркина, [Б.г.]. – Т. I : Обзор состояния общественного призрения и благотворительности. – LXXXVIII, 79, 208, 397, 84, III-XVI, 63, 11, 22 с.; 3. **Благотворительность** в России : в 2 т. – Спб. : [Б.м], [б.г.]. – Т. II, ч. I : Список благотворительных учреждений. – 756 с.; 4. **Благотворительность** в России : в 2 т. – Спб. : [Б.м], [б.г.]. – Т. II, ч. II. : Список благотворительных учреждений. – 941 с.; 5. **Благотворительность** в России. Попечительство Государыни Императрицы Марии Александровны // Трудовая помощь. – 1900. – № 6. – С. 93-94.; 6. **Київське** училище для сліпих [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gyrno.net/info/uk/old/ki%D1%97vske-uchilishche-dlya-sl%D1%96pikh-starii-ki%D1%97v>; 7. **Кравченко О. В.** Опіка над сліпими дітьми в Україні (друга половина XIX – початок XX ст.) / О. В. Кравченко // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Сер. : “Історія та географія”. – 2012. – Вип. 44. – С. 50-54. ; 8. **Кравченко О.** Опіка над дітьми на Чернігівщині у XIX – на початку XX ст. / О. Кравченко // Ніжинська старовина. – 2012. – Вип. 16 (19). – С. 62-73.; 9. **Моїсєєва Т. М.**

Одеське відділення Опікунства імператриці Марії Олександрівни про сліпих: формування структури та засад діяльності (1887-1915 рр.) / Т. М. Моїсеєва // Інтелігенція і влада. – 2008. – Вип. 14. – С. 35-44. ; 10. **Обзор Подольской** губернии за 1895 год. Приложения к всеподданнейшему отчету Подольского губернатора. – [Б.м.] : [Б.н], [1895]. – IV, 208, [101] с.; 11. **Обзор Подольской** губернии за 1903 год. Приложения к всеподданнейшему отчету Подольского губернатора. – [Б.м.] : [Б.н], [1903]. – IV, 195, [87] с. ; 12. **Синьова Є. П.** Тифлопсихологія: підручник / Є. П. Синьова. – К. : Знання, 2008. – 365 с. – С. 11.: 13. **Соколовська Ю. В.** Допомога хворим дітям та дітям з обмеженими можливостями у Харківській губернії в другій половині ХІХ – на початку ХХ століть / Ю. В. Соколовська // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Сер. : – Історія та географія”. – 2012. – Вип. 44. – С. 168-171.; 14. **Устименко О.М.** Харківське училище для незрячих дітей (1886- 1917 рр.) / О. М. Устименко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2010. – № 906. – Серія: Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки. – Вип. 13. – С. 114-119.; 15. **Федоренко С.** Розвиток мережі навчально-виховних закладів для сліпих дітей у Західній Україні / С. Федоренко // Гірська школа Українських Карпат. – 2013. – № 10. – С. 210-213.; 16. **Федоренко С. В.** Становлення та розвиток вітчизняної тифлопедагогіки : автореф. дис. на здобуття навч. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.03 “Корекційна педагогіка” / С. В. Федоренко. – К., 2012. – 39 с.; 17. **Харківське училище для сліпих Маріїнського Піклування (1887-1917 рр.)** [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://educom.org.ua/his01>.

Spysok vykorystanyh dzerel

1. **Blagotvoritel'naja** Rossija. Istorija gosudarstvennoj, obshhestvennoj i chastnoj blagotvoritel'nosti v Rossii. – Spb. : Spb. Jelektropechatnja, 1902. – Т. I, ch. II. – 264 s.; 2. **Blagotvoritel'nost'** v Rossii : v 2 t. – Spb. : Tipo-lit. N. L. Nyrkina, [B.g.]. – Т. I : Obzor sostojanija obshhestvennogo prizrenija i blagotvoritel'nosti. – LXXXVIII, 79, 208, 397, 84, III-XVI, 63, 11, 22 s.; 3. **Blagotvoritel'nost'** v Rossii : v 2 t. – Spb. : [B.m], [b.g.]. – Т. II, ch. I : Spisok blagotvoritel'nyh uchrezhdenij. – 756 s.; 4. **Blagotvoritel'nost'** v Rossii : v 2 t. – Spb. : [B.m], [b.g.]. – Т. II, ch. II. : Spisok blagotvoritel'nyh uchrezhdenij. – 941 s.; 5. **Blagotvoritel'nost'** v Rossii. Popechitel'stvo Gosudaryni Imperatricy Marii Aleksandrovny // Trudovaja pomoshh'. – 1900. – № 6. – S. 93-94.; 6. **Kiivs'ke** uchilishhe dlja slipih [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu : <http://gyrno.net/info/uk/old/ki%D1%97vske-uchilishche-dlya-slipih-starii-ki%D1%97v>; 7. **Kravchenko O. V.** Opika nad slipimi dit'mi v Ukraїni (druga polovina HІH – pochatok HІH st.) / O. V. Kravchenko // Zbirnik naukovih prac' Harkivs'kogo nacional'nogo pedagogichnogo universitetu imeni G. S. Skovorodi. Ser. : “Istorija ta geografija”. – 2012. – Vip. 44. – S. 50-54.; 8. **Kravchenko O.** Opika nad

dit'mi na Chernigivshhini u HIH – na pochatku HH st. / O. Kravchenko // Nizhins'ka starovina. – 2012. – Vip. 16 (19). – S. 62-73.; 9.**Moiseeva T. M.** Odes'ke viddilennja Opikunstva imperatrici Marii Oleksandrivni pro slipih: formuvannja strukturi ta zasad dijal'nosti (1887-1915 rr.) / T. M. Moiseeva // Inteligencija i vlada. – 2008. – Vip. 14. – S. 35-44.; 10.**Obzor** Podol'skoj gubernii za 1895 god. Prilozhenija k vsepodannejšemu otchetu Podol'skogo gubernatora. – [B.m.] : [B.n], [1895]. – IV, 208, [101] s.; 11.**Obzor** Podol'skoj gubernii za 1903 god. Prilozhenija k vsepodannejšemu otchetu Podol'skogo gubernatora. – [B.m.] : [B.n], [1903]. – IV, 195, [87] s.; 12.**Sin'ova Ć. P.** Tiflopsihologija: pidručnik / Ć. P. Sin'ova. – K. : Znannja, 2008. – 365 s. – S. 11.; 13.**Sokolovs'ka Ju. V.** Dopomoga hvorim ditjam ta ditjam z obmezhenimi mozhlivostjami u Harkivs'kij gubernii v drugij polovini HIH – na pochatku HH stolit' / Ju. V. Sokolovs'ka // Zbirnik naukovih prac' Harkivs'kogo nacional'nogo pedagogičnogo universitetu imeni G. S. Skovorodi. Ser. : –Istorija ta geografija”. – 2012. – Vip. 44. – S. 168-171.; 14.**Ustimenko O.M.** Harkivs'ke uchilishhe dlja nezrjachih ditej (1886-1917 rr.) / O. M. Ustimenko // Visnik Harkivs'kogo nacional'nogo universitetu imeni V. N. Karazina. – 2010. – № 906. – Serija: Istorija Ukraïni. Ukraïnoznavstvo: istorichni ta filosofs'ki nauki. – Vip. 13. – S. 114-119.; 15.**Fedorenko S.** Rozvitok merezhi navchal'no-vihovnih zakladiv dlja slipih ditej u Zahidnij Ukraïni / S. Fedorenko // Girs'ka shkola Ukraïns'kih Karpat. – 2013. – № 10. – S. 210-213.; 16.**Fedorenko S. V.** Stanovlennja ta rozvitok vitchiznjanoï tiflopedagogiki : avtoref. dis. na zdobuttja nak. stupenja d-ra ped. nauk : spec. 13.00.03 “Korekcijna pedagogika” / S. V. Fedorenko. – K., 2012. – 39 s. ; 17.**Harkivs'ke** uchilishhe dlja slipih Mariïns'kogo Pikluvannja (1887-1917 rr.) [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu : <http://educom.org.ua/his01>

Y.V.Serbalyuk. Formation of special education for blind children in Ukraine in the late XIX – early XX c. Historical aspects of the formation of study and practical training for blind children in Ukraine in XIX – early XX century is observed. It is noted that in the era of capitalist relations attitudes towards people with mental and physical disabilities, including those who are blind has changed. This cause the establishment of special schools, which would turn them from the ballast of society to the healthy and self-sufficient citizens.

The process of creation and functioning of schools for the blind in the Ukrainian lands – in Lviv, Kyiv, Kharkiv, Odesa, Chernihiv, Poltava, Kamenetz-Podolsk is described. These institutions provide education and career training for blind children. They (except Lviv school) based on promoting of Empress Maria Feodorovna’s Trusteeship for blind and with the active charitable activities of the local population. The main problems of schools were: constant search for funds which weakened the quality of education, inability to reach the training of all blind children, the arrangement of further fate of children.

The unified nature of the education of blind children is shown. The children were accepted for learning from 7 years, but some schools have organized shelters for children an earlier age. All schools provided except the education also craft training for blind children: basket weaving, manufacture of brushes, carpets, binding etc. With all the positive efforts to develop blind children teaching, it covered only 5% of the total. The study of foreign experience of teaching blind children and own practice in schools gave the opportunity for teachers and doctors (K. F. Lake, V. A. Gander, A. H. Andriyashv et al.) to develop their scientific and methodological approaches to special education for blind children which formed the basis of national tyflopedahohiky.

Key words: children, the blind, school, education, craft training, Ukraine.

Отримано 11.02.2015 р.